

La història de l'art contemporani: situació i perspectives a manera d'introducció

Jordi Font Agulló/ Narcís Selles

Amb molta probabilitat en els darrers vint-i-cinc anys no hi ha hagut un àmbit de coneixement més qüestionat que el dels estudis dedicats a la història. Aquesta situació d'hipotètica crisi de la història va tenir molt veure amb la irrupció en l'escena políticocultural del que, a grans trets, podríem anomenar com a teoria postmoderna. Una teoria diversa i sovint productora de discursos contraposats, però que, sens dubte, amb la seva presència va generar –i encara genera– una profunda controvèrsia entorn a la validesa dels postulats epistemològics que regeixen la història entesa com a disciplina forjadora d'un sentit que ens hauria d'ajudar a comprendre el passat i entendre el nostre present. De fet, els límits d'aquest debat

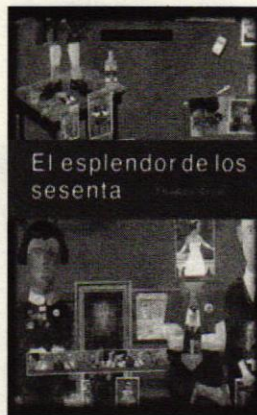
van transcendir més enllà de l'esfera purament acadèmica i va tenir una plasmació fefaent a un nivell més general amb l'entronització d'un presentisme aclaparador. L'èxit espectacular d'aquesta virada cultural va suposar el descrèdit de tot gran relat amb arrels en el passat que allotgés qualsevol pretensió explicativa del present i, per descomptat, que tingués la voluntat de transcendir en el futur. Arran d'aquest plantejament, que semblava erigir-se com a hegemònic en el món occidental, el sosteniment de la validesa de l'existència d'un procés que vinculés passat, present i futur adquiria una dimensió de "producte intel·lectual" *demodé*.

Tampoc no es pot obviar que el moment postmodern va comportar un impacte desestabilitzador sobre conceptes amb un paper fonamental en el camp dels estudis històrics. En concret, ens estem referint a proclames intel·lectuals que, en la seva versió més vulgar i simplificadora, posaven èmfasi en la poca pertinència de distingir entre veritat i ficció o en la impossibilitat d'objectivar un context real en nom de la conversió del món en un text sotmès a múltiples interpretacions. L'adopció d'uns tals punts de vista –que sovint obeïen a un enlluernament acrític per la darrera moda intel·lectual parisenca i anglosaxona– va suposar, en ocasions, l'escampada arreu d'un escepticisme patològic davant els fets i les dades i l'atribució a la globalitat dels historiadors d'unes maneres de fer que, en realitat, ja des de dins de la professió s'havien discutit i superat a bastament. De fet, algunes de les acusacions postmodernes només haurien tingut raó de ser en determinats cercles residuals vinculats al conreu d'un neopositivisme anquilosat amb ressonàncies historicistes.

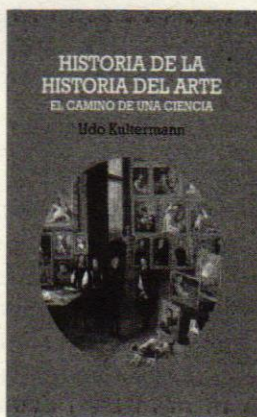
Mentre s'assentava aquest escenari cultural, que estava marcat per un relativisme militant, a partir de 1989 i després de la caiguda del Mur de Berlín, es consolidava un gran relat, inacceptable des d'una mínima decència intel·lectual, que per les circumstàncies polítiques i socials va ser admès com a l'únic viable i inevitable. D'aquesta manera, el triomf d'un capitalisme neoliberal sense fre es vinculava al desenvolupament i extensió pertot arreu de les forces democràticoliberal i la suma d'ambdós factors es considerava com a indicativa de l'arribada a un estadi finisecular: la fi de la història. Una fi de la història que implicava la hipotètica desaparició del sentit històric i l'entrada en una època posthistòrica.

En una conjuntura d'aquestes característiques, tan paradoxal en aparença si es té en compte la convivència -sovint de bon grat- del gran relat liberalcapitalista amb l'esmicolament postmodern, podríem pensar que ja no hi havia lloc per als estudis històrics. Evidentment, la història com a disciplina acadèmica no va desaparèixer, però sí que va rebre -i encara n'està patint les conseqüències- fortes sotragades, enfonsada com estava entremig de la proliferació de microrelats ahistòrics i l'esmentada coronació d'un únic horitzó ocupat per la "fi de la història". Tanmateix, com ja hem fet observar, dins del postmodernisme no tot era un abandonament a l'escepticisme absolut o el cant afirmatiu de les suposades excel·lències d'un sistema políticoeconomic en què l'esperit mercantil es configurava com a patró medular intocable. Cal dir, per tant, que el postmodernisme va afavorir també l'aparició de corrents crítics que posaven en dubte la validesa de l'ordre polític i institucional vigent. En principi, bona part del treball dut a terme des del que es coneix com a estudis culturals i la teoria postcolonial va obrir vies d'intervenció intel·lectual (i també política) inèdites fins aleshores. Freqüentment, en el camp dels estudis històrics institucionalitzats, les novetats metodològiques aportades des d'aquests camps es van rebre amb cert recel i incomprensió. La conseqüència de tot plegat va ser incórrer en un seguit de simplificacions i a un tancament en banda. Els malentesos han abundat considerablement i la tendència per part dels historiadors moltes vegades ha estat deixar en mans dels crítics culturals, els filòsofs o els lingüistes qüestions que tenen una importància cabdal en els problemes pràctics que sorgeixen en la seva disciplina.

Actualment, les coses han canviat. En primer lloc, s'ha evidenciat la inviabilitat d'una proclama com la de "la fi de la història". El model neoliberal ha trobat fortes resistències arreu i ja no val cap mena de mistificació. Per entendre els greus problemes que pateix el món cal recórrer al passat, i la història com a disciplina disposa de les millors eines. No

obstant això, aquesta disponibilitat ja no pot obviar els elements correctors que, en les darreres dues dècades, han proporcionat als estudis històrics els corrents postmodernistes de caire crític. Malgrat que a vegades es tracta d'aspectes de què

ja havien parlat els clàssics de la historiografia, no es pot deixar d'esmentar qüestions relatives al règim narratiu de la història, a les precaucions que cal prendre davant de les fonts o al fet d'evidenciar les mediacions que existeixen entre l'historiador i el seu objecte d'estudi. La clau de la qüestió està a recuperar, tot i acceptant les cauteles aportades pel

postmodernisme, el convenciment que els estudis històrics han de tenir una funció vinculada a la recerca de la veritat i han d'aspirar a un estatut de científicitat.

* * *

En aquest dibuix que, molt a grans trets, hem esbossat sobre els estudis històrics en general durant els darrers trenta anys, ens ha semblat que podia tenir un cert interès atendre-hi una zona particular, i dedicar un parell de números de *Papers d'Art* a tractar algunes qüestions relatives a l'escriptura de la història de l'art contemporani. Una expressió que pot ser vista amb certs components tensionals, entre la idea d'història i la de contemporaneïtat, per un costat, però també davant la possibilitat de parlar més pròpiament d'una "història de les arts", a fi d'evidenciar l'eixamplament constant del seu camp d'estudi i la necessitat de prendre en consideració pràctiques, mitjans, espais i/o grups humans desatesos o poc atesos per la disciplina tradicional, o bé d'unes "històries de l'art", amb l'objectiu de constatar la diversitat de perspectives crítiques i corrents historiogràfics des dels quals es pot afrontar avui en dia l'actual multiplicitat artística.

Més enllà o més ençà d'aquestes qüestions, que de fet contribueixen a donar a la història de l'art la seva particular i variable fesomia, el nostre objectiu ha estat aportar uns primers elements d'ordre més aviat qualitatiu que permetin començar a superar la poca atenció que s'ha dedicat al nostre país en els darrers anys a la reflexió sobre aquesta forma concreta d'aproximació a una realitat canviant i complexa. Uns canvis i una complexitat que requereixen, paral·lelament, una revisió dels instruments amb què afrontar-los i una consciència crítica del lloc i la posició de l'analista, ja que només d'aquesta manera aconseguirem que la recerca historiogràfica al voltant de les manifestacions esteticosimbòliques de les societats s'insereixi eficientment en el seu temps, contribueixi a la comprensió del món en què ens ha tocat de viure i esdevingui socialment útil.

Hem centrat la nostra atenció en aspectes relatius a la historització de l'art contemporani -de final dels anys seixanta a l'actualitat-, però cal tenir present que la renovació teòrica i metodològica no sempre es correspon amb l'objecte d'estudi que inspira aquest marc -que és alhora

temporal i conceptual-. De manera que l'avançada de la contemporaneïtat historiogràfica no correspon necessàriament al tractament de la contemporaneïtat artística. És a dir, la història contemporània de l'art no és equivalent a la història de l'art contemporani, malgrat els possibles encreuaments i coincidències.

El descrèdit ja consignat a què corrents del postmodernisme van pretendre abocar els estudis històrics i, pel cas que ens ocupa, la història de l'art, s'ha vist agreujat per la pràctica inexistència –ara parlem bàsicament de l'àmbit català- de respostes localitzades en el terreny diguem-ne metahistòric. Per contra, en l'escena internacional han anat emergint nous plantejaments historiogràfics, en uns casos vinculats a la història general en altres arrelats a l'especificitat del camp artístic, i s'han anat reformulant algunes de les línies més productives eixides durant les últimes dècades, conceptes com els de “nova història de l'art”, “història crítica de l'art” o “història radical de l'art” han estat habituals en els debats historiogràfics dels darrers temps; o bé des de territoris contigus s'ha apuntat un afany i una voluntat de dinamització de l'aproximació històrica, mentre que en d'altres ocasions s'ha propugnat la seva dissolució en un marc més ampli.

Per tot plegat, pensem que és un bon moment per mirar de fer una mena d'estat de la qüestió. És a dir, veure on ens trobem, judicar què s'ha fet i com s'ha fet, valorar certs plantejaments que han pretès qüestionar la pertinència de la perspectiva històrica, i, en fi, apuntar camins de futur. D'altra banda, la remor que va generar en els medis acadèmics la possible supressió de la història de l'art com a carrera universitària també sembla propiciar la necessitat d'atendre aquesta realitat amb una mica més de profunditat i sentit crític que el que va merèixer per part dels sectors més directament afectats. I, ja posats en aquesta tessitura, no podem deixar d'advocar per un gir de les polítiques públiques en relació a la problemàtica que venim tractant, de manera que se superi la dependència als dictats de la indústria cultural, l'alarmant manca de visió estratègica induïda per una supeditació al temps immediat de l'esdeveniment mediàtic, i una concepció reduccionista del camp artístic que desconsidera sistemàticament el valor de les narratives històriques en la construcció de la realitat contemporània.

Aquest primer número està dedicat a qüestions –teòriques, metodològiques, epistemològiques, etc.- més aviat intrínseques a l'escriptura de la història de l'art, per bé que aquestes no resultin certament alienes a la dialèctica social. De manera que, al costat de visions amb una certa voluntat panoràmica del desenvolupament d'aquesta pràctica crítica i d'una caracterització succinta de les seves principals orientacions i tendències, hem procurat incloure tot un seguit d'aspectes que jutgem especialment rellevants, des dels seus vincles amb la crítica d'art i les altres ciències humanes i socials fins a l'emergència de nous paradigmes interpretatius que han suposat un qüestionament, una deconstrucció o una reformulació d'allò que des de perspectives idealitzadores es donava com a estable o consolidat.

El segon número atindrà alguns dels àmbits, els mitjans i les infraestructures de l'ecosistema sociocultural des d'on es construeixen els diferents discursos

historiogràfics i que possibiliten que la història de l'art es formalitzi com a tal i prengui diversos sentits i configuracions. Un escenari de producció on bàsicament s'interrelacionen un seguit d'institucions públiques i privades (centres d'art, museus, col·leccions), empreses editores (revistes, llibres, catàlegs, audiovisuals) i el món de l'ensenyament (secundària i universitat).

Les diverses col·laboracions que hem sol·licitat les hem fet tenint en compte el caràcter obert i plural de la revista *Papers d'Art*. Això vol dir que hem procurat recollir maneres de veure i perspectives ideològiques distintes, àdhuc contraposades, perquè és sobretot a partir de l'establiment i la confrontació de diferents punts de vista com es poden fer passes cap a un coneixement efectiu, sense llasts, hipoteques ni prejudicis. Fins i tot, ens ha semblat que no hi era sobrer l'humor, la capacitat d'una certa mirada irònica i destranscendentalitzadora. ■

